

Postmoderno tijelo kao izvor patnje u stvaralaštvu najmlađih hrvatskih dramskih spisateljica

Tjelesna metaforičnost zauzima središnje mjesto u stvaralaštvu hrvatskih dramskih spisateljica najmlađeg naraštaja (rođenih početkom 80-ih godina 20. stoljeća). Autorice poput Lane Šarić (*Meso*), Diane Meheik (*Jerihonska ruža*), Marije Škrlec (*Posljednji intervju s vampirom*) i Dijane Protić (*Tranzicijski after party*) rekonstruiraju ženska traumatska iskustva u kojim posebnu ulogu igra tijelo koje propada, koje pati i koje otkazuje poslušnost. Autorice pokušavaju verbalizirati i osvijetliti tjelesne tabue koji su u javnom govoru (književnom, medijskom, političkom) još uvijek prešućeni. U analiziranim dramama pojavljuju se prikazi radikalnog i nasilnog raspolaganja svojim ili drugim tijelom, opisi ženskog tijela koje se ne uklapa u idealni tip, dakle – bolesnog, blokiranog, slabog, silovanog, povrijeđenog, izmučenog – potpuno drugačijeg od onih koja vladaju medijskim prostorom. U dramama koncipiranim kao politički angažiranim, kreativnim i feminističkim reakcijama na problem nasilja, diskriminacije i marginalizacije stigmatiziranih pojedinaca tijelo je objekt društvene prisile, zakonskih mjera i seksualne i ekonomske razmjene, te tako u mnogim reprezentacijama ono osuđuje ženu svodeći je na tjelesnu razinu i lišavajući je subjektiviteta. Najmlađe autorice opisuju žensko tijelo kao mjesto društvene, političke, kulturne i zemljopisne inskripcije, proizvodnje ili konstitucije. Umjetnice su posvetile svoje drame temama krize identiteta, dehumanizacije, kulta ljepote i mladosti, masovne (s)eksploatacije i drugim koje izmiču prikazivanju jer se ne usklađuju s dominantnom ideološkom matricom.

Ključne riječi: bolest, nasilje, suvremeno dramsko pismo u Hrvatskoj, tjelesnost, ženski identitet.

Uključivanje tjelesnosti u glavna društvena strujanja je nepobitna činjenica. Tijelo kao uporište ženske različitosti i drugosti funkcionira na sociokulturnoj razini kao značajni aspekt ženskog fikcionaliziranja povijesti i identiteta. Tjelesna metaforičnost zauzima također posebno mjesto u stvaralaštvu suvremenih hrvatskih dramskih spisateljica poput Lane Šarić, Diane Meheik, Marije Škrlec i Dijane Protić koje pripadaju najmlađoj generaciji autorica (rođene su početkom 80-ih godina 20. stoljeća). Mlade i već zaslužno afirmirane umjetnice koriste različite strategije iskazivanja graničnih iskustava koje se verbaliziraju i materijaliziraju kroz tijelo i na taj način čine provokativni virtualni spektakl. Dramatičarke u svojim mikro-pričama o ženskim subjektima degradiranim u objekte kritički komentiraju specifičnost i dinamičnost vremena u kojem žive. Autorice potvrđuju da je potrebno artikulirati specifičnu prirodu i

integraciju ženskog tijela i ženske subjektivnosti (ili češće njezin nedostatak), zato u svoje umjetničke rekonstrukcije uvrštavaju tabuizirane sadržaje koje pokušavaju razarati.

Produkcija „modernog ženskog dramskog pera” percipira se kao nešto što dolazi na scenu uslijed upliva diskursa o rodnim odnosima i problematizacijom svakovrsnog – fizičkog, psihičkog, verbalnog i epistemološkog nasilja. Dramaturginja Tajana Gašparović tvrdi da je teško naći slična polazišta i zajedničke nazivnike tekstova nove generacije dramskih spisateljica iz jednostavnog razloga – njihove su poetike toliko raznolike da bi svako ukalupljanje bilo nasilno teorijsko sintetiziranje.¹ Bez obzira na heterogenost ovog stvaralaštva vidljiva je ipak jedna odrednica – uporno istraživanje fenomena simptomatičnih za postmodernu stvarnost natopljenu tjelesnošću.

Autorice dramskih tekstova u Hrvatskoj smatraju tijelo već niz godina inspirativnim predmetom interesa. Dobar dio suvremene ženske dramske produkcije prožet je lajt-motivom utjelovljene ženskosti koja vrluda od tematiziranih fizioloških zadatosti do svoje društvenopolitičke, ekonomske i kulturološke konstrukcije, od motiva s njegovim neiskorjenjivim i naknadno upisivanim atributima, tabuima i neistraženim potencijalima, osobito doživljava li se ono kao oruđe društvene pobune – do uporišta s kojeg se uzvratno prokazuje fikcija androcentričnih projekcija.² Mlade spisateljice vrlo osebujnog izričaja stavljaju u prvi plan nezaobilazan topos tijela i analiziraju na poseban način umjetnički oblikovane primjere krize identiteta, dehumanizacije, kulta ljepote i mladosti, masovne (s)eksploatacije i druge koje se primjećuju na (g)lokalnoj razini (koja funkcionira kao sinteza dviju dimenzija: globalne i lokalne). Njihove drame donose suptilno ispisane labirinte unutarnjih svjetova dramskih lica – žrtava lanca nasilja i mazohizma i uvode čitatelje u problematiku kulturne manipulacije ženskim tijelom. Tematsku osnovu umjetničkih ostvarenja Lane Šarić (*Meso*), Diane Meheik (*Jerihonska ruža*), Marije Škrlec (*Posljednji intervju s vampirom*) i Dijane Protić (*Tranzicijski after party*) čine pokušaji ispitivanja tijela kao izvora patnji. (Zlo)uporabljeno, neadekvatno, bolesno tijelo postaje glavni kontekst u kojem se izdvaja problem konstruiranja i konstituiranja identiteta, (re)definiranja i određivanja svog mjesta u univerzumu. Dakle, u najnovijim dokumentarno-psihološki intoniranim ostvarenjima novih imena hrvatske dramatike prepoznaje se sklonost prema prezentaciji prizora potisnutih, marginaliziranih tijela osuđenih na društvenu i medijsku nevidljivost. Istraživanje kategorije tijela koje pati i propada – koloniziranog, skrivenog i uvijenog u tabue – predstavlja adekvatnu i inovativnu reakciju mladih dramskih autorica na aktualne probleme prisutne u potrošačkoj kulturi. Formiranje umjetničkog senzibiliteta u novom ženskom dramskom pismu obilježenom

tjelesnošću zahtijeva detaljnu analizu koja podrazumijeva interdisciplinarni pristup uključujući teatrologiju i nauku o književnosti, sociologiju, rodne studije i antropologiju tijela.

Hiperkontrola tijela

Suvremene književne i kulturne teorije, prije svega one feminističkog i psihoanalitičkog predznaka, u posljednjim su se desetljećima iscrpno bavile pitanjem tijela kao strateškog mjesta formiranja ženskog identiteta.³ Tijelo – ono što jedemo, način na koji se oblačimo, drevni rituali kojima se o njemu brinemo – središte je kulture.⁴ Kroz fokus pitanja o ženskoj tjelesnosti prelomljene su mnoge suvremene društvene pojave poput iskorištavanja ženskog tijela svedenog na razinu seksualnog objekta, procesa estetizacije i standardizacije tjelesnoga. Najmlađe hrvatske dramske spisateljice tematiziraju tjelesnost i, pokušavajući nadvladati društvene tabue, predstavljaju u svojim prijedlozima prizore tijela koje je podvrgnuto različitim vrstama kontrole i pogledu izvana. U dramskim tekstovima prevladavaju scene u kojim je tijelo izloženo „opasnosti, nekoj vrsti krajnjih, radikalnih stanja”.⁵ Junakinje u analiziranim dramama gube vlast nad vlastitim tijelom kojim raspolaže neka vanjska sila – teror ljepote, socijalni faktori, druge osobe. Na taj način autorice istražuju istovremeno medijsku strategiju objektivacije žene koja se razvija u svakodnevnom životu i međuljudskim odnosima. Tu bi trebalo istaći da se žensko tijelo vidi kao predodžba oblikovana nizom konvencija. Žene prihvaćaju u procesu oblikovanja i preobrazbe tijela dvostruku funkciju – izvršitelja i suca. Zajednički činitelj u svim tim dramama jest žensko tijelo kao izvor negativnih iskustava. Ženski likovi igraju ulogu prije svega objekta i sve rjeđe subjekta gledanja, oblikujući i procjenjujući vlastiti izgled prema mjerilima kulturnih ideala, iskazujući pritom zastrašujuće oblike (samo)nadzora.

Ženska tijela koja dominiraju medijskim prostorom su ekstremno seksualizirana i vizualno besprijekorna (moglo bi se reći da su nerealna, skoro neljudska). Mediji dakle dodjeljuju ženi tijelo koje mora izgledati i, ako uopće nešto govori i artikulira smisao, nisu to u pitanju sadržaji vrijedni pozornosti, nego privatni, ne-politički, ne-ozbiljni. Budući da je u patrijarhalnoj kulturi tjelesno označeno kao inferiorno u odnosu na ne-tjelesno, tendencija utjelovljenja žene sama je po sebi diskriminirajuća. Patrijarhalna kultura počiva na moćnom simboličkom poretku u kojem se tijelo izjednačava s odsustvom intelekta. Osnovni ton vizibilizacije je uznemiravajući jer re-prezentacije žene u potrošačkoj kulturi, točnije rečeno, kompilacije prosječnih figura masovne imaginacije, zapravo reproduciraju patrijarhalne

stereotipe o ženi. Društveno dogovoreni kriterijumi ljepote ženskog tijela mijenjali su se tijekom povijesti, no lepeza mogućnosti nikad nije bila preterano široka. Danas očigledno standardi koje ženska tijela moraju ispunjavati da bi bila smatrana lijepim, mladim, zdravim, izuzetno su strogi. Suvremena žena je stalno u potrazi za idealom ženske tjelesne ljepote ili ženstvenosti koji je, zahvaljujući modnoj industriji i medijima koji stalno plasiraju nove uzore, sve promjenljiviji i neuhvatljiviji. Ova tendencija može se tumačiti kao instrument očuvanja muške kontrole nad ženama koje su u većini obuzete željom da se spolno samoidentificiraju kroz tijelo. Da bi se njihova tijela mogla, makar za jedan korak, približiti stereotipu, žene, koje u stvari ne žele da budu percipirane kao objekt, pribjegavaju usuprot logici izgladnjivanju, iznurivanju, napornim treninzima, plastičnoj kirurgiji i ostalim aktivnostima koje štetno utječu na njihovo zdravlje i život.⁶

Tijelo koje je popularna kultura učinila univerzalnim i općeprihvaćenim označiteljem suvremenog čovjeka postalo je fetiš karakterističan za globalnu kulturu. Usporedno s oblikovanjem savršenog – mladog, zdravog, seksualno provokativnog, estetski bespriješkornog – tijela događa se i proces tabuizacije onog drugog tijela koje se iz bilo kojeg razloga ne uklapa u idealni tip. U kulturi uniformnosti stvarno je tijelo – bolesno, oskvrnuto, debelo – potisnuto na marginu ili u potpunosti prešućeno.⁷ Mlade hrvatske dramatičarke postavljaju u središte svojeg interesa žene koje osjećaju posebnu napetost između vlastite tjelesne predodžbe i percepcije drugih ili, drugim riječima, napetost između kategorija biti-za-sebe i biti-za-druge. Ove žrtve patrijarhalnog sustava svijeta pokušavaju ispuniti očekivanja „mitske norme” koja se sastoji od onih koji su bijeli, mršavi, zdravi, privlačni, uspješni i materijalno osigurani. U Americi i većem dijelu Europe ova ideja prosječnosti zapravo služi za definiranje i mentalno oblikovanje kulturno idealne fizičke dimenzije postojanja. Ona također funkcionira kao imaginarni, identifikacijski kod koji regulira ljudsko zadovoljstvo ili nezadovoljstvo.⁸

Autorice navedenih dramskih tekstova naglašavaju da se žensko tijelo tipično tretira kao pasivno, sposobno za reprodukciju, premda većinom neproduktivno, kao objekt oko kojeg se bore „stanovnica” i drugi – eksploatatori. Kakvu god moć djelovanja ili volju da tijelo ima, ona je izravna posljedica psihičkih namjera koje mu nadahnjuju život. Inercija tijela znači da se na njega može djelovati, da ga se može obuzdati i sputati pomoću vanjskih sila. Kao instrument ili oruđe, tijelo zahtjeva veliku disciplinu i kontrolu, a kao manifestacija energije zahtjeva da ga se pokori i okupira. Takav pogled također leži iza modela „kondicioniranja” i „društvene konstrukcije”, popularnih u nekim feminističkim krugovima, osobito u psihologiji i sociologiji.⁹

Žensko tijelo pokazuje se u mnogim artefaktima kao patrijarhalni fantazam simboličke teritorije predodređene za osvajanje i oduzimanje.¹⁰ Autorice koje žele razobličiti reproducirane forme represije, uspijevaju na razini dramskog pisma progovoriti također o ekonomiji žudnje koja tjera žene da ponavljaju određene obrasce ponašanja, eksploatiraju vlastita tijela, citiraju i aktualiziraju standarde koji se shvaćaju kao nesumnjivi i nepokolebljivi. Žensko tijelo je izloženo pogledu i često određeno za prodaju – u doslovnom i prenesenom smislu. Njegova vrijednost ovisi o njegovoj potencijalnoj uporabi i funkcionalnosti. Tijelo je u dramama objekt društvene prisile, zakonskih mjera i seksualne i ekonomske razmjene, te tako u mnogim reprezentacijama ono osuđuje da žena bude objektificirana i lišena subjektiviteta.¹¹ Žene su, u većem ili manjem stupnju, upregnute u sistem seksualne razmjene – pojave koja se nalazi u temeljima simboličkog mišljenja i posjeduje moć dopunjavanja procesa premještaja iz nature u kulturu.¹² Osim toga, procvat eksploatacije seksualizirane materije je opravdan nejasnim pretpostavkama da muškarac jača svoj status čovjeka kroz razmjenu žena i na taj način simbolizira svoju genealogiju i dominaciju.¹³

Hrvatske dramske spisateljice najmlađe generacije uvode u područje opisanog tjelesnog zlostavljanja niz tragičnih ženskih priča, prizore brutalnog ograničavanja ženskog tijela i (mikro)prakse zlouporabe tijela koje se upisuju u zastrašujuću normu. Autorice navode razna ne-slučajna djela koja narušavaju osobnu slobodu žene i izazivaju izravne traume. U svojim tekstovima grade scene i izgrađuju sjećanja o događajima koji su nastali izvan društvenih načela međusobnih odnosa. Pojedinačne slike u kojim je žena tretirana kao roba koja se troši i kvari obiluju primjerima protuzakornitog seksualnog iskorištavanja, primjene fizičke, psihološke ili društvene sile.

Tekstovi usredotočeni na obrađivanje problema komercijalizacije tjelesnosti posjeduju specifičnu težinu dramske spisateljske intervencije. Seksualni prizori su ponekad vrlo eksplicitni, no većinom ne ostaju na pukoj mimetičkoj razini, već poprimaju mnogo slojevitija, metaforička značenja. U ovim dramama pojavljuju se ženski likovi svedeni na svoja tijela koji su zatvoreni u složenom svijetu seks-biznisa, osuđeni na primitivne veze koje podrazumijevaju prodaju usluga i pražnjenje napetosti. Principi ove transakcije su jednostavni: žena iz raznih razloga nudi svoje tijelo i dozvoljava da drugi njime raspolažu. Autorice ipak opominju da takva relacija može prouzročiti kod žena tjelesnu ozljedu, osjećaj straha, ugroženosti, uznemirenosti ili povrede dostojanstva i ostavlja dugotrajne psihološke posljedice. U ovom aranžmanu žena je svakako uvijek žrtva jer prodaje svoju intimu – čak i ako se bavi ovom profesijom

dobrovoljno – degradira i uništava sebe. Temu prisiljavanja na prostituciju (također od strane najbližih članova obitelji) obradile su Lana Šarić i Diana Meheik.

Tijelo u optjecaju, *Meso* – Lana Šarić

Meso (2004) Lane Šarić (rođ. 1983) je drama koja kao svoju glavnu okosnicu uzima stvarnu priču o sukobu između majke i kćerke. Komad koji je inspiriran jezivim događajem i viješću tiskanom u novinama, sadrži motive potpunog (samo)uništenja. Autorica je satkala tragediju mlade žene koja je od malih nogu pripremljena za pružanje zadovoljstva muškarcima. Njezino tijelo evoluiralo kao spolni sustav signalizacije koji privlači pozornost mužjaka. Ovaj talent djevojke hoće iskoristiti njezina majka koja je prisiljava da se bavi najstarijim zanatom na svijetu. U jednom trenutku prostitutka hoće završiti svoju životnu priču u kojoj je igrala ulogu proizvedene robe, igračke, mesa namijenjenog za potrošnju. Razočarana i ogorčena majka kažnjava neposlušnu kćerku i polijeva njezino lice solnom kiselinom. Ova brutalna priča koja bazira također na istraživanju društvene narudžbe o poželjnom ženskom tijelu, nesumnjivo navodi na duboko razmišljanje o pitanjima trgovine bijelom robom, tipičnih zahtjeva kapitalističke diktature i terora ljepote:

Hong-Kong. – Liječnici se bore za život 23-godišnje djevojke, kojoj je majka, u svađi, sasula u lice solnu kiselinu. Kao razlog navela je nebrigu kćeri prema njoj, jer se djevojka, inače prostitutka, nije ni emotivno ni financijski brinula za nju kada je počela zarađivati.¹⁴

Junakinja ovog dramskog teksta, Ajša, doživjela je specifičan tip uništenja dijela sebe i narušavanje ciklusa osobnog postojanja. Siromaštvo, majčine frustracije, toksične metode odgoja, kao i uvjerenje da samo žena koja savršeno zna pravila poslovanja – kako naći bogatog kupca i dobiti najvišu cijenu – sve to gurnulo je plašljivu Ajšu u svijet prostitucije i samožrtvovanja u ime luksuznog života. Njezina karijera raste brzim tempom što ispunjava ambicije starije žene. Ponosna majka je ipak sve pohlepnija i po svaku cijenu hoće osigurati sebi dostojnu starost.

MAJKA:

Možda ćeš se kasnije umoriti, odustati, postati malodušna. Oronuti. Uvenuti. Možda će ti lice postati sivo. Ili ćeš izgubiti kosu. A koža će ti se pretvoriti u koru naranče. i istruliti zubi, a dah će ti zaudarati. Osiguraj se. Udaj se.¹⁵

Majka je svoju kći godinama dosljedno drilirala i svodila na objekt isplative muške žudnje. Cijela života je pripremala Ajšu da unovči svoje tijelo, baveći se prvo prostitucijom, potom planirajući dobru udaju – brak iz računa.

MAJKA:

Uvuci trbuh. Kako se to držiš? Ispravi leđa.

AJŠA:

Nitko me ne gleda.

MAJKA:

Mora ti se uvući pod kožu. Bez obzira tko te gleda. Da uvijek budeš takva. Lijepa. Privlačna. Poželjna (...) Neugodno ti je. I to će proći. Moraš vježbati. Uspjesi se ne događaju sami od sebe. Krv. Znoj. Pišalina. Mukotrpno.¹⁶

Mlada žena pokušala je pobjeći iz mreže lažnih mehaničkih seksualnih činova, no bez većeg uspjeha. Vidjevši da nema izlaza iz ove situacije odlučila je ostati u ovom sistemu kao osuđenica i naći u neugodnim elementima svog posla trenutke ushićenja i perverznog zadovoljstva rezerviranog samo za nju. Ajša tone u ponoru nelegalnog poslovanja, navikava se na klijente i rutinu jeftine ljubavi. Ponekad osjeća se kao dekorativni element, no sve češće doživljava sebe kao beživotnu masu tkiva – meso. Ova materija koja se proždire zadovoljavajući glad, funkcionira istovremeno u mnogim kulturama kao simbol senzualnosti i seksualnosti. Djevojka je s vremenom odbacila svoju humanost, postala je sve hladnije biće, slično komadu mesa u mesnici koji se može raščiniti, kupiti, pojesti i probaviti:

AJŠA:

Ja nemam kuće. Ja sam meso. Me-so! Me-so!

Ku-pi-te me-so!¹⁷

Mlado, privlačno tijelo junakinje postalo je prisvojeno, općedostupno i nečisto. Paradoksalno, tek ružno, izobličeno i odvratno zbog kiseline lice omogućuje Ajši bijeg iz

začaranog kruga legaliziranog silovanja, međuljudskih odnosa lišenih emocija, zabrana i naloga koji su oblikovali njezin destruktivan način egzistencije. Gubitak lijepog i kvalitetnog tijela i istodobno svojevrsnoga alata za rad je oznaka početka procesa rekonstrukcije ženstvenosti koja je udaljena od nerealnih i neljudskih modela senzualnosti i zavodljivosti.

Potlačena ženskost, *Jerihonska ruža* – Diana Meheik

Mlade dramske spisateljice u Hrvatskoj su prepoznale činjenicu da je pažljivo uzgajana „tradicija” dovela do intenzifikacije i popularizacije trgovine ženama. Zbog toga žensko tijelo uvedeno u optjecaj tretira se kao obična roba. Najdoslovniji primjeri zlouporabe objektiviranog ženskog tijela su podvrgnuti umjetničkoj analizi i našli su odjek posebice u dramskoj i kazališnoj produkciji. Moderne varijante ropstva, te različite forme prisile i povećana ovisnost od vanjske sile u suvremenom društvu postale su glavni elementi koji sustvaraju tkivo izabranih dramskih djela. U ovim ostvarenjima autorice pokušavaju pokazati važnost i složenost problema prostitucije, sponzorstva, trgovine ljudima i pritvora žena iz perspektive žrtava.

Seksualno iskorištavanje pod prisilom u obliku svodništva nije samo značajan društveni problem, nego prije svega najnovije poglavlje u povijesti ropstva u dvadeset i prvom stoljeću. Problem seksualnog maltretiranja tisuća žena i povratak principima karakterističnim za mušku dominaciju i žensku podčinjenost danas su čvrsto povezani s migracijskim procesima.¹⁸ Sudbine žena iz zemalja srednje i istočne Europe koje su žrtve svodnika i trgovaca ljudima privukle su pozornost Diane Meheik (rođ. 1987) – autorice drame *Jerihonska ruža* (2007).

Komad stavlja u središte traumu oskvrnuća tijela i njegova potpunog razvlaštenja. Dvadesetjednogodišnja Olena Popik napušta Ukrajinu i traži u inozemstvu bolje uvjete za život. Nesvjesna i naivna junakinja koja hoće ostvariti svoj plan u početku ne zna s kojim će se problemima suočavati. Zahvaljujući svom lijepom izgledu brzo postaje zvijezda noćnog kluba u kojem igra i seksualno zadovoljava klijente. Mlada žena, mada poslušno, skoro automatski, ispunjava svoje dužnosti, ne može se u potpunosti naviknuti na osjećaj krajnje izolacije i naći svoje mjesto u novom svijetu. Grub vlasnik projektira idealnu radnicu i utječe na njezino tijelo – kreira izgled, pokrete, stvara njezin imidž, mijenja njezino ime.

Olena, s novim imenom Amal koje joj daje njezin „staratelj”, postepeno se prilagođava novim uvjetima. U tijeku metamorfoze djevojka uči strani jezik, navikava se na drugačiji

mentalitet, trudi se da poštuje načela poslovanja. Izmještena iz svog ženskog habitusa godinama doživljava različite oblike nasilja i poniženja. Preprodavana kao uvozna roba gubi svoj identitet, individualizam i počinje ignorirati ne-više-svoje tijelo i vidjeti sebe kao strani objekt. Potpuno izrabljena i ostavljena u bolnici u Mostaru, umire bolujući od teških spolnih bolesti. Autorica koristeći autentičnu priču o Ukrajinki želi osvijetliti važan društveni tabu i navodi čitatelje na duboku refleksiju:

Koliko je naš život uopće naš ako smo lišeni vlastitog tijela, vlastitih misli, vlastitog imena i usporedno tome, vlastitog jezika. Izmještena iz svog habitusa, suočava se sa svijetom kao vječni stranac, bez vlastitog doma u geografskom, ali i metaforičnom smislu. Jerihonska ruža je biljka koja luta pustinjom ne uspijevajući pronaći izvor vode da pusti svoje korijenje, a ova istoimena drama je posveta svim takvim lutalicama, vječnim strancima.¹⁹

Podvodač i ukrotitelj potpuno je slomio otpor i volju za životom svoje zaposlenice koja se relativno brzo prepustila njegovim manipulacijama i pomirila se sa svojom sudbinom. Poslije preobrazbe Amal, koja pod njegovim krovom počinje novi život ispunjen fizičkom i psihičkom boli, nema snage za borbu za samoočuvanje vlastitog tijela. Funkcija igračke – udobne i jednostavne za korištenje, uništava u njezinom slučaju osnovno samopouzdanje baš zato što uništava osjećaj tjelesnog integriteta. Privlačno tijelo bespomoćne žene pripada drugima koji ga uzimaju nasilno i protiv njezine volje, što izaziva kod nje apatiju:

FADY: Three guys?

AMAL: Three guys knocked on my door.

Three men. Wearing some ugly working uniforms.

Can we come in, one asked.

There is no one there, I said. What do you want?

You are such a darling girl and we wouldn't do you harm. Can we get in?

I didn't have the time to say yes, or to say no. They entered. Three large men. They stared at me, like angels, like devils.²⁰

Žena doživljava različite oblike oduzimanja kontrole nad svojim tijelom, ali i identitetom. Prisiljavana na prostituciju i silovana pritvorenica Amal, svedena na tjelesnost i

seksualnost, odvaja se od svog tijela, ne prepoznaje ga, živi kao vanjska promatračica vlastita života, postaje vlastita dvojnica:

OLENA:

jer nemam svoje oči
zaboravljam zvuk vlastitog glasa
jer ne znam onoga koji govori
grebem i trljam kožu
da bi uklonila pokrov
otvaram si žile
mислеći da ću vidjeti unutra
utapam se ispod površine
i nepoznati me gledaju
ali ne mogu me dotaknuti
i ne mogu me spasiti
jer ne mogu se dati
drugima
jer ne mogu se dati
sebi.²¹

Njezino atraktivno tijelo postalo je prazna ljuska u koju se uvlače drugi. Ono je u svakom trenutku nezaštićeno, ranjivo i osjetljivo. Djevojka stalno izložena demonstracijama snage i agresije od strane muškaraca uvjerenih u svoju superiornost gubi polako svoju svježinu, ljepotu i zdravlje:

ANIS: Pogledaj se na što izgledaš! Kosa ti je odvratna. Odjeća ti visi. Jesi ti to smršavila? Izgladnjavaš se? (...) Izgledaš kao kurva s ulice! Operi se! Našminkaj se, prekrij te podočnjake. (...) Pogledaj se. Ti nisi ljudsko biće, ti nisi Amal... Osušena si biljka.²²

Amal je naučila maskirati svoje osjećaje, proizvoditi i utjelovljivati uloge koje zahtijevaju njezini klijenti, ali u međuvremenu izgubila se u labirintu manipulacija. Maksimalno rabljena, umorna i razočarana djevojka vene, sastaje se s neodobravanjem zato što

svi iznenada primjećuju njezine fizičke nedostatke. Ispostavlja se da draž novoga brzo se troši, proizvod postaje dosadan i u jednom trenutku junakinja nije više u stanju podmiriti potrebe ljudi koji nju okružuju. Njezin tužan život sličan ružnom snu završava se u bolnici:

Ne tako davno, živjela je djevojka, Olena, i posljednju godinu svoga života je proživjela poput leša. Zbog pothranjenosti organizma i iscrpljenosti koju su uzrokovale bolesti, ona je dugo vremena prije smrti provodila vegetirajući. Čekala je smrt u mreži bijelih zidova.²³

Bolest je još uvijek neugodna, stidljiva tema koja se ipak sve rjeđe izbjegava u najnovijim umjetničkim ostvarenjima. Bolesno tijelo je stigmatizirano jer neohedonizam želi smanjiti ili čak ukloniti potvrde patnje, iščezavanja i znakove pogreški i nedostataka tjelesnog mehanizma. Neke od hrvatskih dramatičarki najmlađeg naraštaja imaju ipak pretenziju baviti se takvim temama i secirati neuralgične točke ženske egzistencije.

(Ne)stabilnost ženskog tijela, *Posljednji intervju s vampirom* – Marija Škrlec

Izvan svake je sumnje da je bolest neizostavni element svakodnevnog života, također njegove estetizacije i medikalizacije.²⁴ Ovo posebno stanje u kojem pojedinac gubi svoju ravnotežu nije uvijek isključivo apel tijela jer bolest se ponekad javi kako bi opomenula čovjeka da s njegovom psihom nije sve u redu. Autorice pokušavaju prikazati kako je tijelo običnih žena zahvatila bolest i kako je promijenila ritam njihovog života. Prikazane tjelesne disfunkcije čine egzemplifikaciju poznatih suvremenih civilizacijskih bolesti.

Mlade hrvatske dramske spisateljice vješto tematiziraju napetost između ženskog „morati” i „htjeti”. U svojim tekstovima u kojim se može primjetiti zaokupljenost bolešću razotkrivaju također mehanizme izvođenja ženskog identiteta koji rijetko može odigrati produktivnu gestu. Psihosomatske reakcije i bolesti prestaju biti kreativno prilagođavanje i pozitivan izazov za preraspoređivanje vitalnih snaga onda kada povlačenje prelazi u izolaciju i kada junakinjama prijete opasnost da bolest postane kronična. Tada psihofizička bolest podsjeća sve manje na privremeni ventil prirodnog rasterećenja a sve više na trajnu robiju. Tijelo koje je potiskivano, određivano i kontrolirano u skladu s dominantnim kulturnim obrascima žene doživljavaju ponekad kao stigmatu, što znatno utječe na formiranje njihovih identiteta. U dramama mladih spisateljica pojavljuju se negativni učinci „bezuvjetne moći nad tijelom”

usmjerene na stvaranje modela identifikacije, u kojem glavnu ulogu igra mladost i seksualna privlačnost. Marija Škrlec (rođ. 1982) je ostvarila snažan spisateljski trenutak u svom dramskom prvijencu u kojem opisuje nevolje s disfunkcionalnim tijelom i proces potrage za nedostižnim standardom.

Bolest ispunjava svaki trenutak života junakinje drame *Posljednji intervju s vampirom* (2010) koju je autorica ispunila prikazima tijela koje pati i otkazuje poslušnost. Marta pogrešno prepoznaje signale koji dolaze iz vlastitog tijela, a njezino idealno „Ja” učinkovito istiskuje realno „Ja”. Kontrola pogleda blokira njezinu aktivnost, i gura nju ka autodestruktivnim djelima. Ovaj pogled koji disciplinira tijelo je internaliziran i žena gleda sebe u zrcalu iz druge perspektive – kritičkog promatrača. Istovremeno, Marta se snažno identificira sa svojim nesavršenim tijelom, percipira ga samo kao sustav nedostataka. Težnja k ujedinjavajućem savršenstvu je povezana u njezinom slučaju sa željom da prevlada otpor vlastite biološke materijalnosti.

Marta pati od mnogih psihosomatskih poremećaja i naprednog dijabetesa, a ritam njezina svakodnevnog života određuje bulimija. Hrana postaje za nju taj aspekt stvarnosti koji joj daje osjećaj kontrole, ono, što nedostaje u svakodnevnim situacijama. Junakinja premještena iz centra mentalne ravnoteže pogrešno prepoznaje svoje osjećaje, kao i stanje gladi i sitosti, štoviše, njezina subjektivna percepcija težine, veličine i oblika tijela je poremećena i uzrokuje trajno stanje frustracije. Pretjeranom samoregulacijom i tjelesnim asketizmom Marta hoće normirati svoje tijelo, jer postizanje norme izjednačava se sa socijalnim uspjehom. Zbog straha od debljanja i nezadovoljstva izgledom vlastitog tijela mlada žena se prejeda velikim količinama visokokalorične hrane i namjerno je povraća.

Marta ima nisko samopoštovanje i sklona je anksioznosti. U njezinom slučaju opaža se kako je procjena vlastite vrijednosti pretjerano povezana s procjenom oblika i težine tijela. Kao bulimična osoba stalno je pod pritiskom jer je opsjednuta razmišljanjem o dijetama i njihovim utjecaju na kakvoću vlastitog tijela:

MARTA:

Nikada nisam razumjela svoje tijelo, njegove signale. Nikada nisam shvatila što želi, nikada se nismo dopunjavali i imali miran suživot. Imam 30 godina i još ga do danas nisam shvatila. I što se tiče jela, pića, seksa – dakle primarnih potreba – uvijek sam pretjerivala ili se lišila svega u potpunosti. Bile su to dvije sfere: tijelo i moj um koji je živio negdje gore, u sedmom nebu, neovisno o ovom dolje koje je bilo podložno

prežderavanju, opijanju, rizičnom seksu ili na rubu gladi i u teškoj apstinenciji ili u cjelonoćnoj masturbaciji. Nije bilo ovisnosti i loše navike koja ga nije obuzela, ali i najgore ovisnosti su prekinute onako kako su počele – same od sebe.²⁵

Glavni lik je predstavljen kao izrazito impulzivna žena koja se teško suzdržava i kontrolira svoje želje, a zbog frustracije sukobljava se s okolinom. Naglost i sklonost uznemirenosti te slabo podnošenje frustracija navodi bulimičnu ženu da povremeno konzumira alkohol ili drogu kako bi smanjila svoju napetost ili uklonila depresivnost. Osjećaji nesigurnosti, iritacije i žalosti su za nju nepodnošljivo bolni i junakinja ih mora odmah suzbiti hranjenjem. Čini se da Marta doživljava hranu kao simboličnu zamjenu za ljubav. U konačnici, prejedanjem izaziva tjelesnu bol koja služi kao spas od psihičke boli. Osim toga Marta ima sklonost samopovređivanju i vjeruje da samo ova nekontrolirana i neprirodna praksa pomaže joj kažnjavati svoje neposlušno tijelo.

Bulimična djevojka koja je uvjeren da je ružna i predebela frapantan je primjer pojedinca s poremećenom tjelesnom predodžbom. Nezdrava i iracionalna zaokupljenost svojim tijelom, odbojnost prema njemu, nepodnošljivost i nelagoda dosižu monstruozne veličine i uzrokuju odbacivanje njegove slike i opsesivnu kontrolu izgleda ali i zanemarivanje osnovnih potreba organizma što je na kraju krajeva opasno po zdravlje i znatno smanjuje kvalitet života. Tako tijelo očajne žene pobolijeva, sustavno se ubija i uništava sebe iznutra:

MARTA:

Tijelo je prljavo, smrdljivo, zaraslo i puno akni. Ali živi. Samopouzdanje mi je pokopano u jednoj od tih gnojnih rupa na licu. Stiskanje akni. Temperatura. Tablete. Nove tablete. Bulimija. Opet prežderavanje. Jedenje sirovog mesa i suhe tjestenine. Jedenje noktiju, kože, do krvi, cuclanje krvi. Krv ima jedini pravi okus, sve se ostalo činilo preslano, preslatko ili pregorko.²⁶

Marta osjeća strah od društvenog neodobravanja i sprovodi na svojem tijelu različite čudne vrste pokusa koji uključuju pretjeranu konzumaciju alkohola i droge, nezaštićeni seks, prekomjerne fizičke vježbe, korištenje laksativa i tableta za mršavljenje. Bolesna žena dolazi do zaključka da je izvor njezinog nezadovoljstva i neuspjeha loša, pokvarena i nečista krv koju želi po svaku cijenu mijenjati. Njezina priča priziva interes medija. Nakon mnogih pokušaja i

razočaranja, junakinja pristaje na prijedlog tajanstvenog novinara koji joj pruža pomoć i konkretno rješenje problema. Konačno pristane dati intervju znatiželjnom gostu koji je vampir, pa sklope ugovor o razmjeni: njezina ispovijed u zamjenu za ispijanje krvi i novi život bez problema.

MARTA:

Riješit ću se svog krvnog prokletstva. A vi... Vi ste prva osoba za koju znam da me iskreno želi. Dobro, ne baš mene osobno već ono što vi nazivate mojim najvećim bogatstvom a ja pukom hemoglobinskom nedaćom. Vi ćete to preuzeti a ja ću biti sretna. Sretna i slavna u vječnom životu gdje više nikada neću osjetiti strah, sram, jad, tugu, bol!²⁷

Promjena u krvožednog demona omogućava junakinja doživjeti pravo rasterećenje jer će njezino tijelo postati zauvijek mlado, otporno na oštećenja i bolesti. Od prvog gutljaja pretvorit će se u sablast oslobođenu tereta fizioloških potreba, a prije svega odraza u zrcalu. Marta neće više razmišljati o klasičnim kriterijima ljepote, bolestima, starosti i smrti, o svemu tome što je spriječavalo njezin normalan život i kompliciralo tumačenje stvarnosti. Konstrukcija žene koja u vampirizmu vidi jedini put ka sreći sastoji se od nekoliko komponenti. Na dramsku razinu transponirani su najprije: slika mračne *femme fatale*, mit *vagina dentata*, figura nezasićenog i proždrljivog erotiziranog čudovišta.

Ženski identitet uokviren je rubovima ogledala i obiljem predodžbi koje definiraju ženstvo,²⁸ dok je površina tijela postala okvir unutar kojeg je demonstriran postupak kontrole potencijalno nepredvidljivog, opasnog, inferiornog ženskog tijela. Autorica je nacrtala problem bulimije koja se razvija u svijetu u kojem dominiraju medijski trendovi konsumerizma i kulta tijela koje zahtjeva stalno popravljivanje. Kontrola tijela je realizacija patrijarhalnih pretpostavki o njegovoj prolaznoj stabilnosti i predstavlja naporno prilagođivanje tijela zvaničnoj i proklamiranoj viziji ženstvenosti. Junakinja koja se dugo sukobljavala s neograničenom potrošnjom i održavanjem mladog, sportskog i zdravog izgleda pokušavala je također prevladati ili kazniti svoje nepravilno tijelo. Hiperkontrola ju je dovela do iscrpljenja tijela, njegove deregulacije i simboličke smrti.

Smrtno i smrtonosno tijelo, *Tranzicijski after party* – Dijana Protić

Suzan Zontag u analizi negativnih metafora bolesti potvrđuje da je ovo stanje „tamna strana života”, „carstvo bolesnih” i „svatko od nas je primoran da bar za neko vrijeme bude državljani onog carstva”.²⁹ Bolest ne samo pobjeđuje i uništava živ organizam, nego može igrati dodatnu ulogu. Suvremeno društvo obiluje ljudima koji nisu uspjeli zaštititi se od bolesti ali i ljudima koji svojim iracionalnim i riskantnim načinom života izazivaju oboljenja. Jedna od zaraznih bolesti ljudskog imunološkog sustava – SIDA – postala je metafora „naše” epohe i dobila naziv „kuga dvadesetog stoljeća”. Ovaj simbol bolesti kao kazne, koja aludira na prljavštinu, krv, spermu i drogu koristi mlada dramatičarka Dijana Protić (rođ. 1985). *Tranzicijski after party* (2010) je suvremena adaptacija starogrčkog mita o Medeji – moćnoj čarobnici i čedomorki a prije svega ljubomornoj i izdanoj barbarki. U moderniziranu priču punu arhetipova o kompliciranim muško-ženskim odnosima koji se razvijaju u sjeni tranzicije autorica je uplela motiv neizlječive bolesti. Prevarena i ogorčena Medeja odbija vegetirati u ljubavnom trokutu, a svom mužu i njegovoj ljubavnici želi prirediti pravi spektakl smrti u kojem će i sama glumiti. Junakinja koja radi u zavodu za infektivne bolesti ubrizguje u svoj krvotok krv nepoznatog čovjeka zaraženog HIV-om:

Hladna je i analitična, potpuno sigurna u svoje namjere. (...) Žena nekada imenom Medeja, uzima injekciju. Vrh injekcije umače u krv, zbog pritiska zraka injekcija se puni krvlju. Ironično, ona vadi čistu iglu iz papira. Stavlja iglu na špricu. Omota nadlakticu gumom. Osjeća se miris krvi. Potpuno precizno i isprve nacilja venu i ubode. (...) Nije ni tužna, niti uzbuđena, niti prazna, niti oslobođena, ne osjeća apsolutno ništa čak ni bol.³⁰

Tranzicijska Medeja hoće prenijeti virus u organizam Jazona tijekom snošaja u čemu uspjeva i na taj način postaje zločinka i osvetnica:

Kasnije su u hotelu nakon što je dijete zaspalo vodili ljubav. Jazon je za posljednji put zaveo Medeju, ona mu je to dozvolila iz samo jednog razloga. (...). Medeji uopće nije bilo do spolnoga odnosa, bilo joj je mučno i bolno, ali morala je to izvesti do kraja.³¹

Medeja oduzima Jazonu i Glauki zdravlje, perspektivu, mir. Njezino tijelo izmijenjeno zbog bolesti postaje ne samo doslovno smrtno ali i ekstremno smrtonosno, ono je oruđe za osvetu. Bolest koja se ovdje povezuje s vrstom pobune pojačava osjećaj tjelesnosti, barem povremeno mobilizira tijelo i ukazuje na njegovu prisutnost i utjecajnost. Virus u tijelima likova – kao tempirana bomba – čeka aktivaciju, osim toga stvara nevidljivu nit koja na novi način spaja i završava sudbine nositelja. Bolestno tijelo gubi doista pravo na postojanje, no uzrokuje istodobno psihičke promjene kod junaka drame i tjera njih na „prevrednovanje svih vrijednosti”. Konačno, nevjerni muž umire sam u bolnici prikopčan na aparate, odbačen od svih. Njegova ljubavnica uspijeva preživjeti petnaestak godina zahvaljujući modernim metodama liječenja. Medeja, mučena grižnjom savjesti, sa sviješću da ne smije tražiti ni opravdanje, ni pomilovanje, odlučuje da će počiniti samoubojstvo.

Zaronila je u toplu vodu i ostala je pod njom dok nije u potpunosti ostala bez zraka. Sljedeće jutro su zaposlenici našli mrtvo žensko truplo na površini bazena.³²

Mlada autorica predstavlja u drami tijelo oživljeno jezikom boli i sastavljeno potezima nemira. Bolest uglavnom ograničava aktivnost i kapacitet tijela, ali i daje mogućnost (re)organiziranja života i njegovog punijeg doživljavanja. Junakinja drame o postmodernoj Medeji zahvaljujući bolesti kontrolira sudbine i tijela svojih neprijatelja. Opasnost, nepredvidljivost i neovisnost bolesti otkriva krhko tijelo i ostala važna područja postojanja. Ona označava smrt stare strukture i ujedno stvaranje nove.

Zaključak

Žensko tijelo ispisano društveno konstruiranim nelagodama i konfliktima funkcionira kao ogledalo koje reflektira različite sociopovijesne diskurse koji su kontingentni ili ovisni o vremenu i prostoru.³³ Ono se implicitno definira kao nepokorno, razdiruće, nešto čemu nedostaje usmjerenje i moć presuđivanja.³⁴ Mizogina misao obično nalazi prikladno samoopravljanje za sekundarne pozicije žena u društvu time što ih drži u tijelima koja se prikazuju, čak i konstruiraju, kao krhka, nesavršena, nepokoriva, i nepouzdana, podložna različitim smetnjama koje nisu pod kontrolom svijesti. Seksualnost i reproduktivna moć su kulturne karakteristike koje definiraju žene. Istovremeno, sve te raznolike funkcije čine ženu ranjivom predstavnicom grupe kojoj treba zaštita ili posebni tretman, što sve na razne načine

propisuje patrijarhat. Patrijarhalna opresija svodi društvenu i ekonomsku ulogu žena na (pseudo)biološke okvire i kodiranje ženstvenosti tjelesnošću koja je nesposobna za muške dosege, sklonija oscilacijama, smetnjama i nepredvidljivostima.³⁵ Takvo mišljenje može voditi ka pretjeranoj (auto)kontroli i nedostatku oblika razumijevanja utjelovljene subjektivnosti ili psihičke tjelesnosti.

Autorice drama *Meso* (Lana Šarić), *Jerihonska ruža* (Diana Meheik), *Posljednji intervju s vampirom* (Marija Škrlec) i *Tranzicijski after party* (Dijana Protić) prodiru u opasne prostore ženskosti i rekonstruiraju svjetove emocionalno, a prije svega fizički izranjavanih junakinja. U analiziranim tekstovima razočaranje, samootuđenje i samoodbijanje žene može biti pobijeđeno samo propašću samog tijela. Cilj kojem streme junakinje jest osloboditi se suviška – emotivnog i materijalnog, razotkriti ono esencijalno, suštinu same sebe – vratiti se krajnje osnovnim postavkama. Moglo bi se reći da se kritički govor o tjelesnim tabuima vezanim za blokirano, nesavršeno i bolesno žensko tijelo, u najnovijoj hrvatskoj ženskoj drami približava kako dokumentarističkim, tako i fikcionalnim sadržajima. Takvo koketiranje sa stvarnošću pogoduje željenoj recepciji, daje društveni legitimitet temama koje su prelomljene kroz individualne priče i sudbine likova, ali ne zaziru od uopćavanja, pozivanja na kolektivnu odgovornost i izricanja optužbi na račun društva koje je iznjedrilo određene tjelesne tabue. Najmlađe autorice opisuju nesavršeno žensko tijelo kao mjesto posebne društvene, političke, kulturne i zemljopisne inskripcije, proizvodnje ili konstitucije. Na sadržajnoj razini spisateljice iznimno hrabro i zrelo promišljaju suvremeno stanje svijeta i koriste matricu koja nije samo neumoljiva logika ulančavanja ženskih muka, nego i ishodište produktivnih reinskripcija. U svojim dramama, u kojim je patnja gotovo poželjna tradicionalistička značka ženske socijalizacije, one postižu snažne emotivne, gotovo katarzične učinke koji proizlaze iz žestokog sraza brutalnosti vanjskog svijeta i unutarnje strukture nezaštićenih „fragilno-snažnih anti-junakinja koje su stvorene da bi živjele ljubav i nježnost”.³⁶

---

¹ Tajana Gašparović, „Najmlađa generacija hrvatskih dramatičara”, *Kazalište*, br. 53/54 (2013): 171.

² Lada Čale Feldman, „Usuprot paradoksima”, u *Žene, drama i izvedba. Između post-socijalizma i post-feminizma*, ur. Lada Čale Feldman (Beograd: Orion art, 2015), 15.

³ Aneta Ryznar, „Razaranje tjelesnih tabua u suvremenoj hrvatskoj ženskoj prozi”, u *Tabu w oku szeroko zamkniętym*, ur. Natalia Długosz (Poznań: Instytut Filologii Słowiańskiej UAM / Wydawnictwo Ryś, 2012), 301.

⁴ Susan Bordo, *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture and the Body* (Berkeley: University of California Press, 1993), 142.

-
- ⁵ Andrea Zlatar, „Funkcionalne pretvorbe tijela. Suvremena hrvatska ženska književnost”, u *Wielkie tematy w literaturach słowiańskich. Ciało*, ur. Agnieszka Matusiak (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2011), 38.
- ⁶ Zygmunt Bauman, *Ponowoczesność jako źródło cierpień* (Warszawa: Sic!, 2000), 36.
- ⁷ Anera Ryznar, nav. delo, 301.
- ⁸ Gail Weiss, „Zazorne granice tjelesne predodžbe”, *Treća*, br. 1(1998): 36.
- ⁹ Elizabeth Grosz, „Preoblikovanje tijela”, *Treća*, br. 1 (1998): 11.
- ¹⁰ Svetlana Slapšak, „Feminizam i pisanstvo kobiet na polu minovym: paradygmat jugosłowiański i postjugosłowiański w perspektywie synchronicznej i diachronicznej”, u *Literatury słowiańskie po roku 1989. Nowe zjawiska, tendencje, perspektywy. Feminizm*, ur. Ewa Kraskowska (Warszawa: Elipsa, 2005), 152.
- ¹¹ Zygmunt Bauman, *Ciało i przemoc w obliczu ponowoczesności* (Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, 1995), 94.
- ¹² Kazimiera Szczuka, *Kopciuszek, Frankenstein i inne. Feminizm wobec mitu* (Kraków: eFka, 2001), 13.
- ¹³ Isto, 9.
- ¹⁴ Lana Šarić, „Meso”, *Drame.hr*, <http://drame.hr/drame/159-meso-lana-saric> (preuzeto 30.09.2016). Sve analizirane drame objavljene su na web portalu *Drame.hr* koji je nastao inicijativom studenata i diplomanata odsjeka Akademije dramske umjetnosti u Zagrebu.
- ¹⁵ Isto.
- ¹⁶ Isto.
- ¹⁷ Isto.
- ¹⁸ Teresa Sikora, „Komodifikacija cielesności w erze późnonowoczesnej”, u *Ciało w dobie współczesności*, ur. Anna Brytek-Matera (Warszawa: Difin, 2012), 255.
- ¹⁹ Diana Meheik, „Jerihonska ruža”, *Drame.hr*, <http://drame.hr/drame/84-jerihonska-ruza-diana-meheik> (preuzeto 30.09.2016).
- ²⁰ Isto.
- ²¹ Isto.
- ²² Isto.
- ²³ Isto.
- ²⁴ Susan Sontag, „Choroba jako metafora”, u *Antropologia ciała. Zagadnienia i wybór tekstów*, ur. Małgorzata Szpakowska (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2008), 136.
- ²⁵ Marija Škrlec, „Posljednji intervju s vampirom”, *Drame.hr*, <http://drame.hr/drame/179-posljednji-intervju-s-vampirom-marija-skrlec> (preuzeto 30.09.2016).
- ²⁶ Isto.
- ²⁷ Isto.
- ²⁸ Mike Featherstone, „Ciało w kulturze konsumpcyjnej”, u *Antropologia ciała. Zagadnienia i wybór tekstów*, ur. Maria Szpakowska (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2008), 109.
- ²⁹ Susan Sontag, nav. delo, 137.
- ³⁰ Dijana Protić, „Tranzicijski after party”, *Drame.hr*, <http://drame.hr/drame/220-tranzicijski-after-party-dijana-protic> (preuzeto 30.09.2016).
- ³¹ Isto.
- ³² Isto.
- ³³ Maja Milatović, „'Devijantna' ženska tijela u modernoj književnosti i kulturi: od stigme do afirmacije”, *Ugrožena tijela*, br. 1 (2010): 1.
- ³⁴ Elizabeth Grosz, nav. delo, 6.
- ³⁵ Isto, 15.
- ³⁶ Tajana Gašparović, nav. delo, 168.

Literatura

Bauman, Zygmunt. *Ciało i przemoc w obliczu ponowoczesności*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, 1995.

Bauman, Zygmunt. *Ponowoczesność jako źródło cierpień*. Warszawa: Sic!, 2000.

Bordo, Susan. *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture and the Body*. Berkeley: University of California Press, 1993.

Čale Feldman, Lada, ur. *Žene, drama i izvedba. Između post-socijalizma i post-feminizma*. Beograd: Orion art, 2015.

Featherstone, Mike. „Ciało w kulturze konsumpcyjnej”. U *Antropologia ciała. Zagadnienia i wybór tekstów*. Ur. Maria Szpakowska, 109-117. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2008.

Gašparović, Tajana. „Najmlađa generacija hrvatskih dramatičara”. *Kazalište*, br. 53/54 (2013): 164-171.

Grosz, Elizabeth. „Preoblikovanje tijela”. *Treća*, br. 1 (1998): 6-25.

Rafolt, Leo. Predgovor u *Odbrojanje. Antologija suvremene hrvatske drame*. Leo Rafolt, 7-26. Zagreb: Zagrebačka slavistička škola, 2007.

Milatović, Maja. „'Devijantna' ženska tijela u modernoj književnosti i kulturi: od stigme do afirmacije”. *Ugrožena tijela*, br. 1 (2010): 1-9.

Ryznar, Anera. „Razaranje tjelesnih tabua u suvremenoj hrvatskoj ženskoj prozi”. U *Tabu w oku szeroko zamkniętym*, ur. Natalia Długosz, 301-310. Poznań: Instytut Filologii Słowiańskiej UAM / Wydawnictwo Ryś, 2012.

Sikora, Teresa. „Komodyfikacja cielesności w erze późnonowoczesnej”. U *Ciało w dobie współczesności*. ur. Anna Brytek-Matera, 25-268. Warszawa: Difin, 2012.

Sontag, Susan. „Choroba jako metafora”. U *Antropologia ciała. Zagadnienia i wybór tekstów*. ur. Małgorzata Szpakowska. 131-137. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2008.

Szczuka, Kazimiera. *Kopciuszek, Frankenstein i inne. Feminizm wobec mitu*. Kraków: eFKa, 2001.

Slapšak, Svetlana. „Feminizm i pisanstvo kobiet na polu minowym: paradygmat jugosłowiański i postjugosłowiański w perspektywie synchronicznej i diachronicznej”. U *Literatury słowiańskie po roku 1989. Nowe zjawiska, tendencje, perspektywy. Feminizm*. ur. Ewa Kraskowska, 149-161. Warszawa: Elipsa, 2005.

Weiss, Gail. „Zazorne granice tjelesne predodžbe“. Treća, br. 1(1998): 26-39.

Zlatar, Andrea. „Funkcionalne pretvorbe tijela. Suvremena hrvatska ženska književnost”. U *Wielkie tematy w literaturach słowiańskich. Ciało*. ur. Agnieszka Matusiak. 37-46. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2011.

Mrežne stranice

Meheik, Diana. 2007. Jerihonska ruža. <http://drame.hr/hr/drame/84-jerihonska-ruza-diana-meheik> (preuzeto 10. 30.09.2016).

Protić, Dijana. 2010. Tranzicijski after party. <http://drame.hr/hr/drame/220-tranzicijski-after-party-dijana-protic> (preuzeto 30.09.2016).

Šarić, Lana. 2004. Meso. <http://drame.hr/hr/drame/159-meso-lana-saric> (preuzeto 30.09.2016).

Škrlec, Marija. 2010. Posljednji intervju s vampirom. <http://drame.hr/hr/drame/179-posljednji-intervju-s-vampirom-marija-skrlec> (preuzeto 30.09.2016).

Postmodern Body as a Source of Suffering in the Works of the Youngest Croatian Female Playwrights

Embodiment and body metaphors occupy a central place in contemporary female Croatian drama. The youngest authors (born in the early 1980s) such as Lana Šarić (*Meat*), Diana Meheik (*Rose of Jericho*), Marija Škrlec (*The Last Interview with a Vampire*) and Dijana Protić (*Transitional After Party*), (re)constructed female traumatic experiences in which a special role was played by a sick, disobedient, and suffering body. The female authors attempt to verbalize and highlight physical taboos that are absent or unspoken in public discourse (literature, media, politics). The analysed plays display images of radical and violent disposition of one's own or other's body, descriptions of female body which does not fit in the ideal picture – sick, blocked, weak, raped, hurt, tortured, completely different from those dominating the media. As an object of social coercion, legislative measures, sexual and economic exchange, the body condemns a woman to be reduced to a bulk hanging level and devoid of personality. The youngest authors describe the female body as a site of social, political, cultural and geographical inscription, production or constitution. Croatian female playwrights devoted their dramas to the problems of the identity crisis, dehumanization, the cult of beauty and youth, (s)exploitation and other topics that escape the display due to their discord with the dominant ideological matrix.

Keywords: body, contemporary drama in Croatia, disease, female identity, violence.